

ЗА САМОУБИЙСТВОТО

Дейвид Хюм

Едно значително предимство, произлизащо от Философията, се състои в неоспоримия антидот, който тя предоставя срещу предразсъдъците и фалшивата религия. Всички други средства за лечение от тази зловредна болест са напразни, или поне несигурни. Простият здрав разум и житейската практика, които обслужват повечето цели в живота, тук се оказват неефективни. Историята, както и ежедневният опит, предоставят примери за хора, надарени с най-силна способност за работа и действие, които цял живот са приклекли под робството на най-грубото суеверие. Дори веселието и сладостният нрав, които вливат балсам във всяка друга рана, не дават лек за толкова опасна отрова. Както по-специално можем да наблюдаваме при нежния пол, който, макар че обикновено се възползва от богатите си подаръци от природата, чувства много от своите радости подринати от този досаден натрапник. Но след като е открита, Философията отведнъж е придобила контрол над ума, като така суеверието ефективно бива изключено и човек може справедливо да потвърди, че с нейна помощ триумфът над този враг е по-пълен, отколкото над повечето пороци и несъвършенства, присъщи на човешката природа. Любовта и гневът, амбицията и алчността имат своя корен в нрава и емоцията. За тях логичната причина е недостатъчна да ги направлява напълно, докато суеверието, доколкото се основава на невярно мнение, незабавно ще изчезне, когато истинската философия вдъхнови правилно гледище относно висшите сили. Съревнованието тук е по-скоро между болестта и медицината и нищо не може да попречи на последната да демонстрира своята ефикасност, освен ако тя самата не е погрешна или изтънчена.

Тук ще бъде ненужно да се увеличат достойнствата на Философията като се покаже пагубната склонност към този порок, от който тя лекува човешкия ум. Суеверният човек, както казва Цицерон¹, е нещастен във всяка сцена, във всяко събитие в живота и дори сънят, който прогонва всички други грижи на нещастните смъртни, му пре-

---

¹ De Divin. lib. ii.

доставя материал за нов терор. Изследвайки сънищата си, той намира в тези нощни видения прогнози за бъдещи бедствия. Мога да добавя, че само смъртта може да сложи край на неговото нещастие, но той не смее да полети към това убежище и напразно удължава мизерното си съществуване от страх, че ще оскърби своя Творец като използва силата, с която това благотворно същество го е надарило. Дареното от Бог и природата ни е отнето от този жесток враг и независимо от това, че с една стъпка бихме се избавили от болката и скръбта, заплахите на тази склонност все още ни окоават към омразното съществуване, в което предимно тя самата допринася за отдаденото нещастие.

Установено е, че хората, които са били принудени от бедствията на живота да прибегнат до необходимостта от това фатално лекарство, но които, заради неуместните грижи на техните приятели, са били лишени от онзи вид смърт, който те сами са си предложили, рядко биха се осмелили да предприемат друг опит или да съберат толкова много решителност за втория път, че да изпълнят целта си. Толкова голям е нашият ужас от смъртта, че когато тя се появи под каквато и да е форма, освен тази, за която човек се е насиллил да примири въображението си, тя вдъхновява нови ужаси и преодолява слабата му смелост. Но когато заплахите на суеверието се присъединят към тази естествена плахост, нищо чудно, че хората напълно биват лишени от цялата власт над живота си, тъй като дори многото удоволствия и наслади, към които сме водени от силна склонност, са откъснати от нас от този нечовешки тиранин. Нека тук, в съответствие с мненията на всички антични философи, се постараем да върнем хората към тяхната естествена свобода, като изследваме всички обичайни аргументи срещу самоубийството и покажем, че това действие може да бъде свободно от всяко упреждане и приписване на вина.

Ако Самоубийството е престъпно, то трябва да бъде нарушение на нашия дълг към Бога, към ближния или към нас самите. За да докажем, че самоубийството не е нарушение на дълга към Бога, следващите съображения може би ще са достатъчни. За да управлява материалния свят, всемогъщият Създател е установил общи и неизменни закони, чрез които всички тела, от най-голямата планета до най-малката частица материя, се поддържат в собствената си среда и функционалност. За да управлява животинския свят, Той е дарил всички

живи същества с телесни и умствени сили - със сетива, страсти, стремежи, памет и способност за преценка, чрез които те са движени или регулирани в този начин на живот, за който са предназначени. Тези два различаващи се принципа, на материалния и на животинския свят, непрекъснато се намесват помежду си, взаимно забавяйки или засилвайки един на друг своите действия. Силите на хората и на всички останали животни се ограничават и насочват от природата и качествата на околните тела, докато измененията и действията на тези тела се променят непрекъснато от работата на всички животни. Човекът е възпрян от реки при ходенето си по земната повърхност, а реките, когато са насочени правилно, предават своята сила за задвижването на машини, които служат на човека. Но въпреки че сферите на материалните и животинските сили не са изцяло отделени, от това не произтичат никакви раздори или разстройства в Творението. Напротив, от смесването, единението и противопоставянето на всички различни сили на неодушевените тела и на живите същества възникват това разбирателство, хармония и пропорция, които дават най-сигурния аргумент за върховната мъдрост [в Творението]. Божественото провидение не се проявява пряко във всяко действие, но управлява всяко нещо чрез тези общи и неизменни закони, които са били установени от началото на времето. Всички събития, в един смисъл, могат да бъдат обявени за действие на Всемогъщия, те всички произхождат от онези сили, с които Той е надарил своите същества. Къща, която пропада от собствената си тежест, не е доведена до разруха от Неговото провидение повече от някоя, разрушена от човешки ръце, нито човешките способности са по-малко Негово произведение, отколкото законите на движението и гравитацията. Когато страстите играят, когато преценката диктува, когато крайниците се подчиняват, всичко това е действие на Бог. И върху тези одушевени принципи, както и върху неодушевените такива, Той е установил управлението на Вселената. Всяко събитие е еднакво важно в очите на това безкрайно същество, което с един поглед обхваща най-отдалечените кътчета на космоса и най-смътните периоди от време. Няма събитие, колкото и да е важно то за нас, което Бог да е освободил от общите закони, управляващи Вселената, или което да е запазил лично за собствените си непосредствени действия и въздействия. Революциите на държави

и империи зависят от най-малкия каприз или страст на един човек, а животите на хората се съкращават или удължават от най-малкия случай с въздух или храна, слънчев лъч или буря. Природата продължава да се развива и действа и, ако общите закони в нея някога бъдат прекъснати от определени воли на Божеството, това ще се случи съгласно начин, напълно избягващ човешкото наблюдение. Както от една страна, елементите и другите неодушевени части на Творението продължават своите действия, без да взимат предвид особените интереси и положение на хората, така хората са поверени на собствената си преценка и свобода на действие при различните сътресения в материята и могат да използват всяка способност, с която са надарени, за да се погрижат за своето спокойствие, щастие и съхранение. Какъв тогава е смисълът на този принцип, спрямо който човек, уморен от живота и преследван от болка и нещастие, но който смело преодолява всички естествени ужаси на смъртта, за да избяга от тази жестока сцена, та тъкмо този човек да е навлякъл гнева на своя Създател, посягайки върху службата на Божественото провидение и повреждайки редът на Вселената? Трябва ли да заявим, че Всевишният е запазил за себе си по особен начин прекратяването на животите на хората и не е предоставил това събитие заедно с всички останали [събития] на общите закони, по които се управлява Вселената? Това очевидно е невярно. Животите на хората зависят от същите закони като животите на другите животни и всичките са подчинени на общите закони на материята и движението. Падането от кула или приемането на отрова ще погубят човек в еднаква степен с най-нищожното създание. Едно наводнение помита всяко нещо, без значение какво, стига само то да попада в обсега на яростта му. Следователно, щом животите на хората винаги зависят от общите закони на материята и движението, дали отказът на един човек от собствения му живот е престъпление, защото във всеки случай е престъпно да се посегне на тези закони или да се наруши тяхната работа? Но това изглежда абсурдно. Всички животни са поверени на своята собствена разумност и умения за поведението си в света и имат пълна власт да променят всички действия на природата до толкова, доколкото техните сили им позволяват. Без упражняването на тази власт те не биха живели и миг. Всяко действие, всяко движение на човек, внася изменения в реда на някои части от

материята и отклонява от обичайния им ход общите закони на движението. Следователно, обобщавайки тези заключения, ние откриваме, че човешкият живот зависи от общите закони на материята и движението и че нарушаването или промяната на тези общи закони не е посегателство върху службата на Провидението. Не е ли всеки един, тогава, свободен да прекрати своя собствен живот? И не използва ли той пълноправно силата, с която природата го е надарила? За да оборим доказателствата за подобно заключение, трябва да посочим причина, според която този конкретен случай е изключение, каквато би била, че човешкият живот е от такава съществена значимост, че е самонадеяно човешкото благоразумие да се откаже от него. Но животът на човек няма по-голямо значение за Вселената от този на стрида. И дори да е от такова голямо значение, редът на човешката природа всъщност го е повелила на човешкото благоразумие, свеждайки ни до необходимостта при всеки инцидент да решаваме относно него. Дали прекратяването на човешкия живот е така запазено за личната сфера на Всевишния, че би било посегателство върху Неговото право, ако хората сами прекратяват живота си? Но би било еднакво престъпно да се действа за опазването на живота, както и за неговото унищожаване. Ако отблъсна камък, който пада върху главата ми, нарушавам хода на природата и нахлувам в особената провинция на Всемогъщия като удължавам живота си отвъд периода, който посредством общите закони на материята и движението Той ми е възложил.

Коса, муха, насекомо са в състояние да унищожат това могъщо същество, чийто живот е от такова значение. Абсурдно ли е да се предполага, че човешката разумност може с право да прекрати това, което зависи от такива незначителни причини? Не би било престъпление да отклоня *Нил*² или *Дунав* от техните корита, стига да мога да осъществя такива цели. Къде тогава е престъплението в това да отбиеш няколко унци крик от естествения им канал? Представяте ли си³ да роптая срещу Провидението или да проклинам моето създаване, защото излизам от живота и слагам край на едно съществуване, което ако продължи, би ме направило нещастен? Подобни мисли са далеч от мен. Убеден съм единствено във факта, чиято възможност вие

2 Преводът предава точно форматирането на оригиналния текст (бел. прев.).

3 В настоящия абзац Хюм ще полемира с въображаеми опоненти (бел. прев.).

сами признавате, че човешкият живот може да бъде нещастен и че съществуването ми, ако бъде прекалено удължено, ще стане непоносимо. Но благодаря на Провидението, както за доброто, на което вече се насладих, така и за силата, с която съм надарен да избягам от злото, което ме заплашва⁴. Всъщност вие роптаете срещу Провидението, които глупаво си представяте, че нямате такава власт, и според които един омразен живот, натоварен със страдание и болести, с позор и бедност, трябва да продължава да бъде живян. Не учите ли, че когато някакво зло ме сполети, дори и да е породено от злобата на враговете ми, аз трябва да се примиря с Провидението и че действията на хората са операции на Всемогъщия в същата степен в каквато са действията на неодушевените същества? Следователно, когато падна на собствения си меч, моята смърт ще е дошла от ръцете на Бог в същата степен, както ако бях убит от лъв, пропаст или треска. Това подчинение пред Провидението, което изисквате пред всяко нещастие, което ме сполетява, не изключва човешката сръчност и съобразителност, ако с тяхна помощ мога да избегна това нещастие. И защо да не мога да използвам едно лекарство, както използвам друго? Ако животът ми не е мое притежание, да го поставям в опасност, ще бъде от моя страна също толкова престъпно, колкото да го прекратя. Нито пък би заслужавал да бъде наречен *герой* човек, който в името на славата или заради приятелство се излага на най-големи опасности, докато друг, който слага край на живота си по същите или подобни мотиви, да бива упрекван като *негодник* и *нешащник*. Няма същество, което да притежава някаква сила или способност, която да не е получена от неговия Създател, нито има някой, чиито действия по толкова необичаен начин могат да посегнат върху плана на Неговото провидение или да създадат смут във Вселената. Подобни действия са Божие дело също толкова, колкото веригата от събития, в които те нахлуват, и затова можем да заключим, че който и от двата принципа да надделява, поради тази причина е най-облагодетелстван от Него. Независимо дали този принцип е одушевен или неодушевен, рационален или ирационален, той е един и същ: силата му произлиза от върховния Създател и е еднакво поместен в плана на Неговото провидение. Когато ужасът от болката надделява над любовта към живота, когато

4 Agamus Die Gratias, quad nemo in vita teneri potest. SEN. Epist. 12.

волевото действие изпреварва последиците от слепите причини, това е само следствие от онези сили и принципи, които Той е вложил в своите същества. Божественото провидение е непокътнато и остава далеч от обсега на човешкото посегателство. Безбожно е, казва старо римско суеверие⁵, да отклониш реките от тяхното течение или да се намесиш в прерогативите на природата. Безбожно е, казва френското суеверие, инокулирането⁶ срещу едра шарка или присвояването на дейността на Providението чрез умишлено произвеждане на болести и зарази. Безбожно е, казва съвременното *европейско* суеверие, да се бунтуваме срещу своя Създател, слагайки край на собствения си живот. И защо не е безбожно, казвам аз, да се строят къщи, да се обработва земята или да се плава в океана? Във всичките тези действия ние използваме нашите телесни и умствени способности, за да изменим хода на природата, и в никое от тях не правим нищо повече от това. Следователно всички тези действия са еднакво невинни или еднакво престъпни. *Но Providението те е поставило като пазач на определен пост и ако го напуснеш, без да бъдеш отзован, ти ще си виновен, че се бунтуваш срещу твоя всемогъщ суверен и си предизвикал Неговото недоволство*⁷. Питам защо заключавате, че Providението ме е поставило на този пост? От своя страна, откривам, че дължа раждането си на дълга верига от причини, много от които са зависили от волеви действия на хора. *Но Providението е ръководело всички тези причини и нищо във Вселената не се случва без Неговото съгласие и сътрудничество*. Ако това е така, тогава нито моята смърт, макар и доброволна, се случва без Неговото съгласие и всеки път, когато болката или скръбта преодоляват моето търпение, че да ме уморят от живота, аз мога да заключа, че съм отзован от своя пост по най-ясен и изричен начин. Providението е, което със сигурност ме е настанило в настоящия момент в тази стая, но може ли да не я напусна, когато реша, без да съм отговорен за това, че съм дезертирал своя пост или място? Когато аз умра, принципите, от които съм със-

5 Tacit. Ann. lib i.

6 Авторът има предвид метод за имунизирание срещу едра шарка чрез заразяване през кожата. Тази техника предшества ваксината (1796) (бел. прев.).

7 Двете изречения, графично подчертани с курсив, представляват възражения, поставени от въображаемите опоненти на Хюм (бел. прев.).

тавен, ще продължат да изпълняват своята роля във Вселената и ще бъдат еднакво полезни в голямата фабрика, както когато са съставяли това отделно създание. Разликата в цялото няма да бъде повече от това дали ще пребивавам в стаята или на открито. Едната промяна е по-съществена за мен от другата, но не е такава за Вселената.

Да си представяме, че всяко сътворено същество може да наруши реда на света или да си присвои дейността на Провидението, е вид богохулство! То предполага, че това същество притежава сили и способности, които не е получило от своя създател и които не са подчинени на Неговото управление и власт. Човек без съмнение може да създаде раздор в обществото и по този начин да си навлече недоволството на Всемогъщия, но управлението на света далеч надхвърля неговото влияние и сила. И как се разкрива недоволството на Всемогъщия от тези действия, които смущават обществото? С помощта на принципите, които Той е вложил в човешката природа и които събуждат у нас чувство на угризение, когато самите ние сме виновни за подобни действия, или чувство на порицание и неодобрение, когато ги наблюдаваме у другите. Нека сега разгледаме съгласно предложения метод дали самоубийството принадлежи към този вид действия и дали е нарушение на нашите задължения към *ближния* и към *обществото*.

Човек, който се оттегля от живота, не вреди на обществото. Той единствено престава да прави добро. Което, ако е вреда, то тя е от най-нисък вид. Изглежда, че всички наши задължения да правим добро на обществото предполагат нещо реципрочно. Получавам облаги от обществото и затова трябва да обслужвам неговите интереси. Но когато напълно се оттегля от обществото, мога ли да бъда обвързан повече? Но дори да приемем, че задълженията ни да вършим добро са вечни, те със сигурност имат някои граници. Не съм задължен да направя малка добрина на обществото за сметка на голяма вреда за себе си. Защо тогава трябва да продължа едно мизерно съществуване, заради някои незначителни предимства, които обществото може да получи от мен? Ако поради напреднала възраст или немощ с право мога да напусна всяка длъжност и да посветя времето си изцяло на борбата с тези бедствия, облекчавайки, доколкото е възможно, страданията на бъдещия си живот, защо да не мога да прекъсна тези не-

щастия наведнъж с действие, което вече не е в ущърб на обществото? Но да предположим, че вече не е в моите сили да обслужвам интересите на обществото, да предположим, че съм в тежест за него, да предположим, че животът ми затруднява друг човек да бъде много по-полезен за обществото. В такива случаи отказването ми от живота трябва не само да е невинно, но и похвално. И повечето хора, които са изложени на изкушение да изоставят съществуването, са в някаква такава ситуация. Тези, които имат добро здраве, сила или власт, обикновено имат по-добри причини да бъдат в настроение за света.

Човек участва в заговор в името на обществения интерес. Задържан е по подозрения, заплашван е с изтезания и той знае, че поради собствената си слабост тайната ще бъде изтръгната от него. Може ли такъв човек да защити обществения интерес по-добре, отколкото ако сложи бърз край на мизерния си живот? Такъв беше случаят с известния и смел *Строци* от *Флоренция*. Отново да предположим, че престъпник е справедливо осъден на позорна смърт, може ли да се измисли някаква причина защо той да не може да изпревари наказанието си и да си спести всичките терзания на мисълта относно протичането на това наказание? Той нахлува в дейността на Провидението не повече от магистрата, разпоредил неговата екзекуция, и неговата доброволна смърт е еднакво изгодна за обществото, освобождавайки последния от пагубен член.

Че самоубийството често може да е в съответствие с личния интерес и с нашия дълг към себе си, в това никой не може да се усъмни. Който допуска възрастта, болестта или нещастieto, може да превърне живота в тежест и да го направи по-лош дори от унищожението. Вярвам, че никой човек никога не е изхвърлял живота, докато си е струвало да се запази. Защото такъв е нашият естествен ужас от смъртта, че малките мотиви никога не могат да ни примирят с това, и въпреки че може би положението на човешкото здраве или богатство не изглежда да изисква такова лекарство, можем поне да бъдем сигурни, че всеки, който без видима причина е прибегнал до него, е бил прокълнат с такава неизлечима поквара или помраченост на нрава, че тя е отровила всяко удоволствие и го е направила също толкова нещастен, колкото би бил, ако е натоварен с най-тежките нещастия. Ако самоубийството се счита за престъпление, то само малодушието

може да ни е насърчило към това. Ако не е престъпление, то и благородието, и смелостта ще ни насърчат да се отървем веднага от съществуването, когато то стане товар. Това е единственият начин, по който в този случай можем да бъдем полезни на обществото, давайки пример, който, ако бъде последван, би запазил на всеки своя шанс за щастие в живота и успешно би го освободил от всяка опасност от нещастие.⁸

Превод от английски: **Борис Чупетловски**

Преводът е направен по изданието: Hume, David. *Essays on suicide and the immortality of the soul*. Kessinger Publishing, LLC, 2010 – факсимилно издание на сборника от 1783 *Essays on suicide, and the immortality of the soul: ascribed to the late David Hume, Esq. Never before published. With remarks,*

- 8 Би било лесно да се докаже, че самоубийството е също толкова основателно според християнската доктрина, колкото е било за езичниците. Няма нито един текст от Писанието, който да го забранява. Това велико и непогрешимо ръководство на вярата и практиката, което трябва да управлява цялата философия и човешко разсъждение, за този конкретен случай ни е оставило на нашата естествена свобода. Смиреността пред Провидението действително е насърчавано от Писанието, но това предполага покорство пред злините, които са неизбежни, но не и пред тези, които могат да бъдат излекувани от благородието и смелостта. *Не убивай* очевидно не допуска убийството на другите, върху които нямаме власт. Че тази заповед, както повечето заповеди в Писанието, трябва да бъде променена от разсъдливостта и здравия разум, е ясно от практиката на магистратите, които издават смъртни присъди, въпреки буквата на закона [Десетословието]. Но дори тази заповед да е толкова категорично против самоубийството, сега не би имала власт, доколкото законът на *Мойсей* е отменен, с изключение на тази част от него, която съответства на установеното от закона на природата. А ние вече се постаряхме да докажем, че самоубийството не е забранено от този закон [законът на природата]. Във всеки случай християните и езичниците са разположени на една и съща плоскост: *Катон* и *Брут*, *Ария* [Старша] и *Порция* [Катона] са действали героично и тези, които сега следват тяхния пример, трябва да получат същите похвали от идните поколения. Способността да се самоубиеш се разглежда от *Плиний* като предимство, което хората притежават дори пред самото Божество: „Deus non sibi potest mortem consciscere si velit quod homini dedi t optimum in tantis vitae paenis“ (Lib. II. Cap. 7).

intended as an antidote to the poison contained in these performances, by the editor. To which is added, two letters on suicide, from Rosseau's [sic] Eloisa.
– първото издание с добавени имената на Дейвид Хюм като негов автор (бел.прев.).